

บทนำ

ความเป็นมาของโครงการศึกษานิเวศวิทยาของสวนในบ้านในภาคกลางของประเทศไทย

สืบเนื่องมาจากการริเริ่มของนักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ จากกลุ่มประเทศอาเซียนในการประชุมเรื่อง Southeast Asian Studies ที่เมืองโคตา คินาบาลู ซาบา เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2520 ซึ่งได้แก่ ศาสตราจารย์ ออโตโต โชมาร์โวโต (อินโดนีเซีย) ศาสตราจารย์ โจเซ เฟร์ตาโด และ ดร.เทอร์รี่ แรมโบ (มาเลเซีย) ศาสตราจารย์ เจมส์ แอนเดอร์สัน (ฟิลิปปินส์) ศาสตราจารย์ เชีย ลิน เซียน (สิงคโปร์) และดร. เจฟ รอม (มุลนิธิฟอร์ด) เห็นว่านักวิทยาศาสตร์จากประเทศในกลุ่มอาเซียนควรที่จะได้ร่วมมือและแลกเปลี่ยนผลงานวิจัยเรื่อง "สวนในบ้าน" ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยแต่ละประเทศนักวิทยาศาสตร์ต่างก็ดำเนินงานวิจัยในประเทศของตนเองและประสานงานแลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็นต่างๆ ซึ่งกันและกัน โดยมีดร.เทอร์รี่ แรมโบ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และในการประชุมเรื่องเทคนิควิทยาสำหรับการพัฒนาชนบทที่ประเทศมาเลเซียเมื่อวันที่ 24 - 30 เมษายน 2521 ดร.เทอร์รี่ แรมโบ ได้ติดต่อผู้วิจัยให้เข้าร่วมโครงการนี้ด้วย ผู้วิจัยโครงการนี้จึงได้เสนอโครงการศึกษานิเวศวิทยาของสวนในบ้านในภาคกลางของประเทศไทยต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และได้รับทุนอุดหนุนให้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่ปีงบประมาณ 2522 จนถึง ปีงบประมาณ 2523

ความสำคัญของโครงการศึกษานิเวศวิทยาของสวนในบ้าน

เป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มนักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ที่ร่วมโครงการวิจัยนี้ว่า "สวนในบ้าน" ซึ่งเป็นบริเวณเล็กๆ ของแต่ละบ้านที่สามารถนำมาใช้ในการผลิต ผัก ผลไม้ สัตว์เลี้ยง และปลาเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนได้ถูกละเอียดในการพัฒนาการเกษตรของชาติต่างๆ ที่สวนในบ้านเป็นแหล่งสำคัญของอาหาร โดยเฉพาะของชาวชนบท และเป็นการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิต ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญทางเศรษฐกิจและโภชนาการของสวนในบ้านในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังขาดอยู่มาก ทั้งนี้จากการสังเกตโดยผิวเผินจะเห็นว่า การทำสวนในบ้านเป็นกิจกรรมที่สำคัญทั้งในชนบทและในเมือง ไม่ว่าจะเป็นประเทศ สิงคโปร์ อินโดนีเซีย หรือ ไทยก็ตาม การวิจัยเรื่องสวนในบ้านนี้มี

ความสำคัญทางนิเวศวิทยาในด้านการศึกษาทั้งระยะสั้นและระยะยาว นอกจากนี้ยังจะช่วยส่งเสริมพัฒนาการของวิชาการของวิชานิเวศวิทยาของมนุษย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยความพยายามของนักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ที่ได้ร่วมมือแสวงหาความเข้าใจถึงความสำคัญของสวนในบ้านในแถบภูมิภาคนี้ และความร่วมมือที่จะวิเคราะห์เปรียบเทียบสวนในบ้านของประเทศต่างๆ ในกลุ่มอาเซียนนี้จะเพิ่มโอกาสอย่างมากมาในการที่จะค้นพบกฎเกณฑ์ทั่วไปในทางนิเวศวิทยา

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

จากความสำคัญของสวนในบ้าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การวิจัยเรื่องนี้จึงมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาและวิเคราะห์เรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ระบบนิเวศทางเกษตร (Agroecosystem) ของสวนในบ้าน
 - 1.1 พันธุ์และปริมาณของไม้ยืนต้น ไม้ประดับ พืชสวนครัวและสัตว์เลี้ยง
 - 1.2 การลำดับชั้นของชุมชนพืชของสวนในบ้าน (Stratification of Plant Community)
 - 1.3 อิทธิพลของสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีต่อสวนในบ้าน
2. หน้าที่ของสวนในบ้าน
 - 2.1 คุณค่าของอาหารทางโภชนาการที่ได้จากผลผลิตภายในสวน
 - 2.2 ประโยชน์ของสวนในบ้านในเชิงเศรษฐกิจ
 - 2.3 ประโยชน์ของสวนในบ้านในเชิงสังคม
 - 2.4 ประโยชน์อื่นๆ ของผลผลิตจากสวนในบ้าน
3. ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจที่มีต่อสวนในบ้าน
 - 3.1 ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม : ที่ดิน แหล่งน้ำ ความชื้น ลักษณะของดิน
 - 3.2 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ แรงงาน ทุน เครื่องมือ และเวลาที่ใช้ในการเพาะปลูก
 - 3.3 ปัจจัยทางสังคม : ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และค่านิยมที่มีผลต่อการปลูกพืชในบ้าน

ขอบเขตของการศึกษาและการเก็บข้อมูล

1. เลือกตัวอย่างบ้านในเขตเมืองและชนบท โดยใช้ non-random samples ทั้งนี้เนื่องจากการวิจัยนี้เป็นขั้นการสำรวจเบื้องต้นเพื่อศึกษาสวนในบ้าน จึงเลือกเฉพาะบ้านที่มีสวนในบ้านเท่านั้น

2. สถานที่ทำการวิจัย แบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขตเมืองและเขตชนบท (นอกเขตสุขาภิบาล) ในจังหวัด สุพรรณบุรี เพชรบุรี และฉะเชิงเทรา กับเขตเมืองของกรุงเทพมหานครที่อำเภอ ธนบุรี จำนวนบ้านที่ทำการสำรวจในเขตชนบท 60 บ้าน ในเขตเมือง 68 บ้าน เนื้อที่บ้านที่สำรวจตั้งแต่ 100 ตารางวา ถึง 3 ไร่ ข้อมูลที่สอบถามตามแบบสอบถามในภาคผนวก 1 ได้แก่ขนาดเนื้อที่บ้าน ระดับรายได้ อาชีพของเจ้าของบ้าน ชนิดและปริมาณของพืชสัตว์เลี้ยงในบ้าน แยกประเภทเป็นไม้ผล ไม้ประดับ พืชสวนครัวและสัตว์เลี้ยง แผนผังการปลูกพืชชนิดต่างๆ ทักษะและความเชื่อเกี่ยวกับพืชและสัตว์ที่นำมาไว้ในบ้าน

สำหรับระบบการเพาะปลูก ได้เก็บข้อมูลดังกล่าวตามฤดูกาล ตลอดปี พ.ศ. 2522 เริ่มตั้งแต่

ต้นฤดูฝน	ครั้งที่ 1	เดือนพฤษภาคม - มิถุนายน
กลางฤดูฝน	ครั้งที่ 2	เดือนสิงหาคม - ตุลาคม
เริ่มฤดูแล้ง	ครั้งที่ 3	เดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม
ปลายฤดูแล้ง	ครั้งที่ 4	เดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2523

นอกจากนี้ยังใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างละเอียด ตลอดจนใช้วิธีการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับผู้ทำสวนในบ้าน เพื่อที่จะได้ทราบถึงลักษณะของสวนในบ้าน ปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการทำสวนในบ้าน และเห็นภาพรวมของการทำสวนในบ้านในเขตเมืองกับเขตชนบทในภาคกลางของประเทศไทย ว่ามีความคล้ายคลึงและแตกต่างกันประการใด ทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาวิเคราะห์หาแนวทางปรับปรุงและส่งเสริมการทำสวนในบ้านต่อไป